

HOOFDSTUK 1

WAT VOORAF GING: HET HOE EN WAAROM VAN RIJKS- SCHOLEN

'We gaan een grote en blijvende weldaad aan het land bewijzen.'

Uit toespraak van Johan Rudolf Thorbecke, Minister van Binnenlandse Zaken bij de behandeling van de Wet Middelbaar Onderwijs - 1863

Het is 1863 als Thorbecke, die we vooral kennen als grondlegger van onze parlementaire democratie, zijn ontwerpwet op het Middelbaar Onderwijs aan de Tweede Kamer voorlegt. Veel overtuigingskracht blijkt hij niet nodig te hebben, want het voorstel wordt in een mum van tijd door de Kamers goedgekeurd. De behoefte aan goed middelbaar onderwijs wordt alom erkend. Nederland dreigt namelijk achterop te raken bij de andere Europese landen op het gebied van industriële en wetenschappelijke ontwikkelingen. Het gebrek aan breed gedragen kennis wordt gezien als belangrijkste reden voor de technische achterstand van ons land. Niet ten onrechte, als we de opleidingsmogelijkheden onder de loep nemen.

Dr. Mr. Johan Rudolf Thorbecke 1798-1872

Het onderwijs halverwege de 19e eeuw is niet breed georganiseerd. Hoewel er in de wet al lange tijd sprake is van Middelbaar Onderwijs, wordt de term zoals wij die kennen pas sinds 1857 ingevuld met de start van de M.U.L.O. Voor het gros van de bevolking beperkt het onderwijs zich tot de lagere school. Slechts een klein percentage van de bevolking vindt toegang tot het gymnasium of de Franse school, toen al twee sterk verouderde en

elitaire opleidingen. De gymnasia scholen de leerlingen op de klassieke manier. De vakken Latijn en Grieks staan uiteraard aan de basis van de klassieke vorming, waarbij het vooral draait om de geestelijke, meer abstracte ontplooiing, niet om praktisch toepasbare kennis. De Franse scholen hebben een breder aanbod van vakken (met moderne vreemde talen en geschiedenis en aardrijkskunde), maar zijn alleen toegankelijk voor de betere standen. De M.U.L.O. (Meer Uitgebreid Lager Onderwijs) is, zoals de naam impliceert, een verlening en verdieping van het lager onderwijs. Deze onderwijssoort is dan ook geregeld in de Lager Onderwijswet. Het biedt vakken als de moderne talen, wiskunde, landbouwkunde, tekenen, gymnastiek en handwerken.

Als Thorbecke met zijn wetsvoorstel van 1863 de Hoogere Burgerschool invoert, blijkt dat hij onderwijs wil starten voor 'de burgerij'. Er moeten middelbare scholen komen waar vooral praktisch toepasbare kennis opgedaan wordt. Dat is de reden dat in het wetsvoorstel het gymnasium tot het hoger onderwijs wordt gerekend. Immers, gymnasia geven je toegang tot de universiteit, de H.B.S. wordt in eerste instantie gezien als een eindopleiding.

Deze onderwijswet van Thorbecke introduceert naast de H.B.S. ook de tweejarige 'gewone' Burgerschool met algemeen vormend onderwijs voor de toekomstige ambachtsman of landbouwer, de landbouwschool en de polytechnische school. De H.B.S. heeft twee varianten: de driejarige en de vijfjarige cursus. De driejarige cursus neemt de vorm aan van een vooropleiding. De volgende vakken kunnen gevolgd worden: wiskunde, natuurkunde, biologie, geschiedenis, aardrijkskunde, moderne talen en tekenen. Leerlingen kunnen na het afsluiten van deze drie jaar doorstromen naar de vijfjarige cursus (mogelijk op een andere school), de Militaire Academie of de (Rijks)landbouwschool. De opleiding kent geen landelijk eindexamen. Scholen geven vaak een eigen bewijs van afronding van de opleiding aan de leerlingen mee.

De vijfjarige cursus biedt meer vakken aan (onder meer staatsinrichting en handelswetenschappen) dan de driejarige cursus en kent wel een eindexamen en diploma. Vooral de vijfjarige opleiding voorziet in een behoefte. De opleiding staat na verloop van tijd in een hoog aanzien, omdat blijkt dat deze scholen veel talent aantrekken en succesvolle burgers 'produceren'. Het duurt tot 1917 dat de vijfjarige cursus erkend wordt als vooropleiding van de exacte universitaire inrichtingen. In 1924 wordt de H.B.S. opgesplitst in een A-opleiding met de nadruk vooral op de economische vakken en talen en een B-opleiding met het accent op de exacte vakken.

Bang dat het bij goede voornemens zou blijven, trekt de overheid het initiatief naar zich toe met betrekking tot de stichting van deze middelbare scholen. Het is de bedoeling dat gemeenten (en particulieren) zelf tot de oprichting van een H.B.S. overgaan. Thorbecke vreest echter dat zonder aansporing daar niet zo veel van terecht komt. Er worden gemeenten daarom flinke subsidiebedragen voorgehouden om de stichting van deze Hogere Burgerschool te stimuleren. Daarnaast gaat de staat zichzelf een nieuwe rol toemeten als stichter van scholen. De regering gaat zover dat zij zelf een aantal scholen gaat aansturen en financieren. Bij de stichting van een school wordt van de gemeenten een tegemoetkoming gevraagd in de vorm van grond, gebouwen of geld, maar de overheid gaat zelf als bestuur optreden.

Overtuigd liberaal als Thorbecke is, heeft hij hier overigens niet de gedachte bij dat het Rijksscholen zouden moeten worden die volledig en oneindig lang aangestuurd en gefinancierd worden door Den Haag. Nee, Thorbecke wil vooral een eerste, krachtige impuls geven aan het middelbaar onderwijs en daarmee gemeenten aanmoedigen zelf een H.B.S. op te richten. Het totale aantal door het Rijk gesubsidieerde 'modelscholen' wordt aanvankelijk beperkt tot vijftien. Dat aantal wordt al in 1868 bereikt. Afhankelijk van vooral de politieke richting van het kabinet wordt daarna al dan niet overgegaan tot de stichting van Rijksscholen, waardoor het aantal van vijftien al snel en ruim overschreden wordt. Natuurlijk is de snelle populariteit en het succes van de H.B.S. een andere belangrijke factor, want de school blijkt uitstekend te voorzien in een behoefte.

Opmerkelijk is dat een flink aantal gemeenten geen gebruik maakt van de Rijksscholenregeling, maar de voorkeur geeft aan een eigen gemeentelijke H.B.S., opgericht met enige financiële steun van de overheid. Veel gemeenten willen zelf de touwtjes in handen houden wat het onderwijs in hun gebied betreft. Groningen heeft de eer om met de oprichting van de 'Rijks Hogere Burgerschool' (het latere 'Kamerlingh Onnes College') in 1864 de eerste, echte Rijksschool te zijn.

Het doel van de wet op het Middelbaar Onderwijs is om deze vorm van onderwijs toegankelijker te maken voor de bevolking. In eerste instantie worden op de Rijksscholen dan ook geen toelatingseisen gesteld aan de leerlingen. Daarnaast heeft de overheid met de Rijksscholen zelf de regie in handen met betrekking tot de verdeling van de scholen over het land. De zogenaamde witte plekken op de onderwijskaart moeten ingevuld worden. Met andere woorden: het is niet uitsluitend aan rijke gemeenten om een H.B.S. op te kunnen richten. Met de invoering van vooral de Rijks Hogere Burgerscholen krijgen ook leerlingen in kleinere gemeenten op het platteland de mogelijkheid goed onderwijs te volgen. Het mag duidelijk zijn dat ook de R.H.B.S. Ter Apel heeft mogen profiteren van de spreidingsdrift van de overheid.

Het initiatief van Thorbecke om het middelbaar onderwijs op deze actieve manier vanuit Den Haag vorm te geven, staat aan de basis van de oprichting van onze school. Zoals we zullen zien, zou - zonder de regeling van Rijksscholen en de financiële steun van de overheid, de gemeente en de plaatselijke bevolking - de R.H.B.S. Ter Apel nooit tot stand gekomen zijn.

Henk Dekker

Uitvoering leerlingen R.H.B.S. in hotel Boschhuis eind jaren 20.

